

ศิลปะหัตถศิลป์ทรงคุณค่า ด้วยพระมหากษัตริย์คุณ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่า งานหัตถศิลป์ช่างสิบหมู่ของไทย เป็นสิ่งที่มีคุณค่างดงาม และสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษช้านาน เมื่อกาลเวลาล่วงไป ศิลปะหลายชนิดขาดผู้สืบทอดใกล้จะสูญหาย ซึ่งจะเป็นที่น่าเสียดายมาก เช่น ศิลปะการทำคร่ำ การทำเครื่องทองเครื่องเงิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูและพัฒนา เพื่อสืบทอดศิลปะอันงดงามล้ำค่านี้ให้ยั่งยืนสืบไป

ศิลปะการทำคร่ำของไทยนี้ มีผู้สันนิษฐานว่า ไทยได้รับมาจากประเทศเปอร์เซีย ซึ่งชาวเปอร์เซียเข้ามาค้าขายกับไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา อย่างไรก็ตามผู้เขียนเคยพบว่า ที่เมืองโทเลโด ประเทศสเปน มีงานศิลปะประจำชาติที่ขึ้นชื่อมาก มีลักษณะใกล้เคียงกับงานคร่ำคือใช้เส้นทองเล็กๆฝังบนโลหะสีดำ เป็นลวดลายต่างๆ ใช้ประดับด้ามดาบหรือมีด หรือสิ่งของเครื่องใช้ เช่น จาน ถาด ซึ่งได้รับความนิยมมาก ประวัตินี้ว่าไทยรักศิลปะการทำคร่ำจากเปอร์เซีย กล่าวคือ ศิลปะนี้แพร่หลายเข้ามาทางประเทศจีน เขมร ลาว และไทยทางภาคใต้ เช่น ที่เมืองปัตตานี เป็นต้น แต่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเข้ามาสมัยใด จนถึงรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ขุนสารพัดช่าง ช่างกรมวังนอก (หรือในปัจจุบันคือกรมศิลปากร) ได้เล่าเรียนวิชาทำคร่ำจากครูชาวเขมร และได้สืบทอดวิชาแก่บุตรชายคือ ครูสมาน ไชยสุกumar การทำคร่ำเป็นงานที่ต้องใช้ความประณีต และมีราคาสูง เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมา ความนิยมค่อยๆลดลง ศิลปะการทำคร่ำใกล้จะสูญหาย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักว่า คร่ำ เป็นศิลปะที่ทรงคุณค่า ควรรักษาให้ดำรงอยู่และสืบทอดถึงอนุชน จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้เชิญ อาจารย์สมาน ไชยสุกumar มาเป็น ครู ฟื้นฟูการสอนวิชาการทำคร่ำทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดสอนวิชาคร่ำเงินคร่ำทอง แก่นักเรียนศิลปาชีพ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๙ ด้วยเดชพระบารมี วิชาการทำคร่ำ จึงฟื้นคืนชีวิตและดำรงอยู่คู่ชาติสืบไป

ศิลปะการทำคร่ำ คือการฝังเส้นทองหรือเส้นเงินที่รีดเป็นเส้นเล็กขนาดเส้นผมลงบนผิวพื้นของโลหะที่ทำเป็นเครื่องใช้ต่างๆ ในสมัยโบราณนิยมทำคร่ำประดับสิ่งของกันมาก มักจะเป็นการทำคร่ำทองคร่ำเงินบนเครื่องราชศัตราวุธ เช่น พระแสงดาบ พระแสงหอก พระแสงกรรบิด (กรรไกร) ขอบพระคชาธาร และเครื่องใช้ในพิธีมงคล เช่น พระเต้า พาน ชัน โถ ฯลฯ

ขั้นตอนของการทำคร่ำนั้น ขั้นแรกต้องจัดทำสิ่งที่จะประดับด้วยคร่ำก่อน แล้วทำลวดลายตามต้องการ หลังจากนั้นใช้เหล็กสกัดที่แข็งแรงและคมบาง สกัดผิวพื้นโลหะตัดกันไปมาเป็นร่องเล็กตามลวดลายให้ผิวขรุขระแล้วจึงฝังเส้นทองหรือเส้นเงินลงให้ติดแน่น และต้องทำเมื่อเนื้อเหล็กยังไม่เป็นสนิม มิฉะนั้นจะตอกเส้นทองเส้นเงินไม่ติดสนิทแน่น เมื่อตอกเส้นทองหรือเส้นเงินแล้ว จึงขัดให้ผิวโลหะเรียบ ต่อไปเมื่อเกิดสนิมบนโลหะตามธรรมชาติ ก็จะช่วยให้ลวดลายคร่ำถูกขับให้งามเด่นยิ่งขึ้น

ในระยะต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พัฒนาการทำคร่ำโดยทดลองทำคร่ำบนโลหะทองคำขาว ซึ่งเป็นผลสำเร็จด้วยดี วิชาการทำคร่ำจึงก้าวหน้าไปอีก และเพื่อให้ผลงานคร่ำเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ให้ประชาชนได้ภาคภูมิใจในศิลปะและมีมือผลิตงานศิลปะชั้นสูงของช่างศิลป์ไทย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงใช้เครื่องใช้ส่วนพระองค์ที่ทำด้วยคร่ำ

เป็นแบบอย่างให้เกิดความนิยมชื่นชมในศิลปะการทำคร่ำแพร์หลายยิ่งขึ้น เช่น ทรงใช้กระเป่าทรงถือคร่ำทอง ซึ่งศิลปินจากศูนย์ศิลปาชีพผลิตขึ้นอย่างงดงาม ละเอียดประณีต

ส่วนศิลปะ เครื่องทองเครื่องเงินเป็นสมบัติหัตถศิลป์ล้ำค่าของไทยที่ต้องใช้ฝีมือประณีตเช่นกัน ตัวอย่างเช่น สร้อยคอที่เรียกว่า “หกเสา” ที่ในปัจจุบันยังเป็นที่นิยมใช้กันอยู่นั้น ช่างทองต้องประดิษฐ์ทองเป็นห่วงเล็กๆ แล้ว สอดประสานกันจนเป็นเส้นกลม ซึ่งต้องใช้ฝีมือความอดทนและสายตาอันแม่นยำมาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีน้ำพระราชหฤทัยห่วงใยงานช่างหัตถศิลป์อันล้ำค่าซึ่งกำลังจะร่วงโรยสูญไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อนุรักษ์และพัฒนาเป็นวิชาของศิลปาชีพ ด้วยเดชพระบารมีจึงมีชิ้นงานที่งดงามขึ้นสำคัญๆ เป็นสมบัติศิลป์ของชาติสืบไปเป็นจำนวนมาก เช่น นกยูงทองคำ ราชรถเงินเทียม กวางเงิน ตกแต่งด้วยลวดลายทองคำ ไก่เงินมีหงอนประดับอัญมณีทับทิม ซึ่งงดงามวิจิตร เป็นต้น

ศิลปะการทำเครื่องเงินเครื่องทอง เป็นศิลปะของไทยที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมากมาแต่อดีต คนไทยนิยมนับถือทองคำและเงินเป็นทรัพย์สินมีค่าจึงนิยมนำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ เครื่องประดับ เช่น ฉัตรทองคำ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือหล่อเป็นพระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปเงิน จานทองคำ และเมื่อไม่นานมานี้ ได้มีการประดิษฐ์รวงข้าวทองคำ นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือใช้ทองเงินแกะสลักลวดลายประดับเครื่องศัตราวุธ เช่น หอก ดาบ มีด เป็นต้น โดยเฉพาะ ทองคำเนื้อบริสุทธิ์ ที่เรียกว่า ทองเนื้อพันคุณ หรือทองเนื้อเก้า คือทองที่มีโลหะอื่นเจือปนน้อยที่สุด มีราคาสูง ชนชั้นสูง หรือผู้มีอันจะกินจึงจะสามารถใช้ได้ ส่วนเงินที่เป็นเงินแท้ เนื้อเงินบริสุทธิ์จะมีความมันวาวแว้งงามจับตา หากไม่ขัดป้อยอไว้นานเนื้อเงินแท้จะดำสนิท ดังนั้นช่างศิลป์ของไทยหรือช่างในภูมิภาคเอเชีย เช่น ลาว เขมร จึงใช้ภูมิปัญญาเพิ่มความงดงามให้แก่เครื่องเงิน โดยการสลักผิวเนื้อเงินให้เป็นลวดลายมีผิวพื้นต่างระดับ เมื่อใช้หรือสวมใส่เนื้อเงินส่วนบนจะถูกขัดมันวาวจับ ส่วนเนื้อเงินที่เป็นร่อง หรือผิวพื้นต่ำกว่าไม่ถูกขัดจะเป็นสีดำ ตัดกับเนื้อเงินมันวาวส่วนบนส่งผลให้เครื่องเงินชิ้นนั้นงามเด่นจับตา เครื่องใช้เงินที่นิยมกันมาก เช่น ชั้นเงิน

ศิลปะการประดิษฐ์เครื่องเงินเครื่องทองของไทย ได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน แต่โลหะทองและเงินมีราคาสูงขึ้นตามกาลเวลา (เช่นเมื่อประมาณ ๔๐ ปีก่อน ราคาทองบาทละ ๔๐๐-๕๐๐ บาท ในปัจจุบันทองมีราคาสูงถึง ๖,๐๐๐-๗,๐๐๐ บาท) การประดิษฐ์เครื่องใช้ทอง เงินอย่างประณีตหลากหลายจึงค่อยๆ ลดความต้องการลง เหลือเพียงเครื่องประดับที่ยังนิยมกันอยู่ เช่น สร้อยคอ แหวน กำไล ส่วนชั้นทองพานทอง ถาดทองแท้ ชั้นเงิน ถาดเงิน โถ ด้วยเงินแท้ ที่เคยใช้กับในชีวิตประจำวันก็ค่อยๆ ลดความนิยมลง เปลี่ยนเป็นวัสดุอุตสาหกรรมแทน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงทราบว่าชาวไทยภูเขามิมีฝีมือไปการประดิษฐ์เครื่องเงินเป็นเครื่องใช้เครื่องประดับตามวัฒนธรรมในวิถีชีวิต เมื่อชาวเขาขอพระราชทานพระราชนุเคราะห์ให้ในด้านอาชีพ จึงโปรดให้เข้ามาปฏิบัติงานถวายและถ่ายทอดการทำเครื่องเงินแก่นักเรียนศิลปาชีพที่โรงฝึกสวนจิตรลดา

ส่วนเครื่องทองนั้น ก็โปรดเกล้าฯ ให้หาครูผู้ชำนาญมีฝีมือดีมาฝึกสอนนักเรียนศิลปาชีพที่ทรงคัดเลือกมาจากครอบครัวชาวไร่ชาวนาที่ยากจน เมื่อได้รับการฝึกอบรมแล้ว ได้ผลิตชิ้นงานที่มีฝีมือประณีตงดงามมาก เช่น นกยูงทองคำ เรือ ฯลฯ และได้ทรงนำออกเผยแพร่ทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นที่ชื่นชมแซ่ซ้องสดุดี

ในพระราชวิสัยทัศน์และพระอัจฉริยภาพที่ทรงอนุรักษ์และพัฒนางานศิลปะ อันล้ำค่ามิใช่เป็นเพียงสมบัติศิลป์
ของไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นสมบัติศิลป์ของโลกด้วย

พระมหากษัตริย์คุณล้นเกล้าฯ ของทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน เทอญ

(ข้อมูล : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ-ศิลปาชีพประทีปแห่งชีวิต ; มุลนิธิศิลปาชีพใน สม
เด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ-ศิลปาชีพ ฯลฯ)

ที่มาของข้อมูล : website ข้อมูลโดยคุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ

